

Ilustrační fotografie, Rezné

Bohemicum na Univerzitě v Řezně

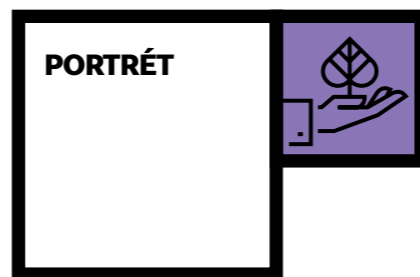
Rozhovor s profesorem Markem Nekulou

Dalibor Dobiáš / Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR

Marek Nekula je profesorem bohemistiky a západní slavistiky a vedoucím centra Bohemicum na Univerzitě v Řezně, v současnosti největšího samostatného bohemistického pracoviště na univerzitách v Německu. Jeho odborná práce je pozoruhodná širokým záběrem, přechody od jazykovědy k literární a kulturní historii, metodologickou inovativností i vztahem k praxi.

Ve své poslední samostatné monografii, která vyšla roku 2017 i česky pod titulem *Smrt a zmrtvýchvstání národa. Sen o Slavíně v české literatuře a kultuře*, se obrátil k vyšehradskému Slavínu a dalším podobným českým místům

paměti spojeným s dílem a odkazem národa 19. století, jako třeba Pantheonu Národního muzea v Praze (nedaleko Řezna se nachází podobný památník německvít – Walhalla). Na kultuře smrti a zmrtvýchvstání, která se s nimi pojila, rekonstruoval v evropských

souvislostech jako jazykovědec, literární i kulturní historik dodnes znepokojivý český příběh 19. století.

Jak centrum Bohemicum původně nejen v Řezně, ale také v Pasově vzniklo a jak se v průběhu své letos právě pětadvaceti-leté aktivní činnosti proměnilo? Je dnes, kdy není problém domluvit se anglicky ani na jedné straně hranice, natožpak v pracovním životě, někdejší specifický zřetel také na výuku jazyka stejně důležitý jako před pětadvaceti lety?

Podnět pro vznik centra Bohemicum dalo Bavorské ministerstvo pro vědu, výzkum a umění. To v roce 1992 zamýšlelo založit Centrum československých studií. Po rozdělení Československa se původní záměr

zúžil. Ve veřejné soutěži se prosadila se svým konceptem Univerzita v Řezně. Roční doplňkové studium českých studií se zde od začátku obracelo ke studujícím všech oborů. Záměrem bylo vzdělat budoucí experty a expertky z různých oblastí: správní, firemní, veřejné, kulturní. To se myslím dařilo a daří.

Výuka začala v roce 1996 a za to čtvrtstoletí se toho opravdu hodně změnilo. Odborně se práce centra rozběhla obsazením profesury bohemistiky a západní slavistiky v roce 1998. A za ta léta se v centru Bohemicum realizovala celá řada výzkumných projektů v oblasti lingvistické i kulturní. S Robert Bosch Stiftung jsme například realizovali dvojazyčný knižní projekt „Češi a Němci“ a s Fritz Thyssen Stiftung promoční projekty k Franzi Kafkovi ve středoevropském jazykovém a kulturním kontextu, nadace Deutsche Forschungsgemeinschaft financovala projekt k pantheonům, včetně těch vlastenecky hybridních, nebo k češtině v migraci. A mohl bych pokračovat. V těch projektech má své místo i germanobohemistické bádání, k němuž se centrum Bohemicum už svým názvem hlásí. I proto v centru v roce 2007 přibyl tříletý bakalářský studijní obor Česko-německá studia, který je ukotvený v sociálních a kulturních vědách. Jeho partnerem je Univerzita Karlova v Praze. Stipendii ho podporují DAAD (Německá akademická výměnná služba) a Česko-německý fond budoucnosti. Na masterské (magisterské) úrovni lze v Řezně pokračovat evropskými a východoevropskými, v Praze německými a středoevropskými studii. Od roku 2016

ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni nabízíme roční doplňkové studium Kompetence pro česko-bavorský příhraniční region, v němž jde o přeshraniční spolupráci. Takže takřikajíc rosteme.

Ale abych nezapomněl na otázku o jazyku. Ve všech studijních oborech a programech našeho centra tak jde o odbornou kompetenci pro daný areál. K té přirozeně patří i odpovídající kompetence jazyková.

Marek Nekula

Angličtina je důležitá. Ale pokud se člověk nějakou zemí chce zabývat profesně, tak k tomu patří i znalost příslušného jazyka. Některé zdroje ani nejsou jinak dosažitelné, protože se příslušné texty produkují jen česky, německy a podobně. To neplatí jen o správě na státní, krajské a komunální úrovni, ale také o právní, firemní či komerční sféře. O médiích, archivech, literatuře odborné i jiné ani nemluvě. Komplexnější témata u některých generačních a profesních skupin obyvatelstva v angličtině prostě nefungují. Jinými slovy, o dovolené nebo při jednorázové služební cestě si člověk s angličtinou nebo překladačem DeepL možná vystačí, v každodenní praxi je ale efektivnější znát jazyk země, ve které člověk pracuje, nebo která je předmětem jeho práce.

Jak je výuka v centru Bohemicum organizována? Pomáhá vám to, že Řezno leží jen osmdesát kilometrů od české hranice, například při přeshraničních projektech? Každý program má svá pravidla, ve všech však hraje specifickou roli překračování hranice – té jazykové i vědomostní a kulturní. V oblasti jazykové výuky jde o to vytvářet situace pro přirozenou aplikaci nabytých jazykových dovedností. Takže např. s Plzní pro studující organizujeme pravidelné workshopy, jezdíme na exkurze do jižních nebo západních Čech, s Prahou pořádáme jarní školy v Bad Kissingen, posíláme studující na letní školy do Brna, Olomouce nebo Českých Budějovic, v rámci bakalářského studia vysíláme studenty a studentky na rok do Prahy a přijímáme na rok studující z Prahy. Odbornou výuku lze snadněji opřít o exkurze do Prahy nebo Liberce a vlastní rešerše studujících. V rámci Česko-německých studií se počítá s tříměsíční praxí, kterou němečtí studující absolvují v českém, čeští v německém prostředí. Tím vším se pro naše studující i studující partnerských univerzit vytváří prostor pro komunikaci s mluvčími druhého jazyka. V tom je blízkost hranice samozřejmě výhodou. Malé formáty pak studujícím slouží jako inspirace pro vlastní aktivity, navázané sítě je díky prostorové blízkosti snazší udržovat.

Poloha Řezna v blízkosti českých hranic naznačuje, že v okolí může být dost mládeže z česko-německých rodin se zájmem dozvědět se více také o české kultuře a jazyce. Zaměřujete se na ně, nebo představují jen zlomek vašich studujících?

Máte pravdu. Dříve jsme v centru Bohemicum mívali studující se sudetoněmeckými kořeny, v současnosti nám v Česko-německých studiích přibývají němečtí studující s českým migračním pozadím. Asi bych neřekl, že se na ně přímo zaměřujeme. Ale

protože – i v rámci české filologie – Řezno studující s českým migračním pozadím vyhledávají, máme pro ně připravené speciální kurzy pro tzv. secondos. Ti si v rodinách žijících v Německu osvojili mluvenou češtinu. Na takto osvojených znalostech češtiny lze stavět, na druhé straně je třeba rozvíjet slovní zásobu v oblastech přesahujících rodinná témata, posilovat schopnost souvislého projevu, od základu budovat schopnost produkce jednoduchých textů psaných standardní češtinou.

Jaké mají němečtí absolventi vašich studií uplatnění? Jsou kupříkladu kombinace oborů, které se vám jeví, ve spojení se studiem bohemistiky, obzvlášť perspektivní?

Uplatnění našich absolventek a absolventů sledujeme, proto je vidím optimisticky. Sahá od diplomacie a politiky přes státní, komunální, organizační a firemní sféru až po vědu, vzdělávání a kulturu. Najdete je v různých rolích v Bavorském zemském sněmu i německém Bundestagu, na Ministerstvu zahraničních věcí ČR i na Regierung von Oberfranken, v česko-německých firmách i Česko-německém fondu budoucnosti, v Tandemu, Spolku Adalberta Stiftera nebo v Centru Bavaria Bohemia, v překladatelských firmách, muzeích nebo jako kulturní referenty či učitele ve městech s přeshraničními kontakty. Naše obory jsou interdisciplinární, kromě Česko-německých studií jde o doplňková studia. I proto je rozptýl tak velký. Čas od času s absolventkami a absolventy děláme rozhovory, které se promítají do informačních brožur o studiu. Pravidelně s nimi také organizujeme setkání, která jim ukazují cestu do praxe.

V oblasti jazykové výuky jde o to vytvářet situace pro přirozenou aplikaci nabytých jazykových dovedností.

mačních brožur o studiu. Pravidelně s nimi také organizujeme setkání, která jim ukazují cestu do praxe.

Máte jedinečnou zkušenost s prezentací českých témat ve světě? třeba vaše monografie o Franzi Kafkovi, které transkulturně spojují bohemistickou a germanistickou perspektivu i literární vědu a jazykovědu, nyní vycházejí vedle češtiny, němčiny a angličtiny i ve francouzštině. Co z témat české kultury může v zahraničí upoutat? Má bohemista obtížnější pozici než třeba nederlandista?

Možná záleží i na regionu a oboru, nejen na tématu. Niderlandistika v Oldenburgu se nabízí více než v Drážďanech. Institucionální zázemí pro obor, aby bylo nějaké téma vůbec možno zpracovávat, vzniká snadněji tam, kde se to regionálně nabízí. Podobně je to i u bohemistiky. Přesto se bohemistika na špičkové úrovni dělá i v Hamburgu, Münsteru nebo Tübingenu, v globálním měřítku i v Paříži, Bruselu, Londýně, Oxfordu nebo americké Cambridge. Tu řadu bych samozřejmě mohl protáhnout. Historici zaměřeni na česká témata zase v Německu prosperují nejen v Collegium Carolinum

Medailon Marka Nekuly

Marek Nekula (* 1965), lingvista, literární historik, překladatel a prozaik. Byl zaměstnán na Univerzitě Karlově v Praze, Masarykově univerzitě v Brně a ve Filozofickém ústavu AV ČR, od roku 1998 je profesorem bohemistiky a západní slavistiky a vedoucím centra českých studií Bohemicum v Řezně. Jeho odborné zájmy sahají od gramatiky a pragmatiky přes jazykový kontakt a vícejazyčnost až k literární a kulturní historii ve střední Evropě, zvláště nacionalismu a paměťovým studiím. Byl jedním z hlavních vydavatelů *Příruční mluvnice češtiny* (1995), sborníku *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika* (2001) či *(Nového) Encyklopedického slovníku češtiny* (2002, 2016); z jeho samostatných prací jsou v češtině dostupné např. „...v jednom poschodí vnitřní babylonské věže...“ *Jazyky Franze Kafky* (2003) a *Smrt a zmrtnýchvstání národa. Sen o Slavíně v české literatuře a kultuře* (2017). Výuku češtiny v německy mluvících zemích obohatil mimo jiné učebnicí *Tschechisch kommunikativ* (s Janou Maidlovou, 2007).

v Mnichově, které si dokonce vytvořilo pobočku v Praze. Hlavně podle mne záleží na tom, zda se tzv. česká témata podaří podat tak, že antropologii, historii, lingvistice nebo literární vědě dají něco nového obecně. Práce o českém disentu, české moderně nebo české občanské společnosti musí být nová, musí pro svůj obor metodologicky i jinak představovat inovaci, která obor orientuje jako celek. Kafka je zdánlivě „catchy“, ale téma se snadno může stát únavným. O Kafkovi toho bylo napsáno tolik, že si člověk v prodejně se suvenýry, kde jsou Kafkou potíštěny nejen pohlednice, ale i trička, hrníčky, tužky nebo magnetky. Takže asi záleží spíš na tom, co a jak se o něm napíše. Tím nechci říct, že nezáleží na tématech. Je snazší dělat bohemistiku v době, kdy vám

na univerzitu – jako se to podařilo nám – přijede na besedu Václav Havel, který je sám o sobě i skvělé akademické téma. Dnes je to trochu složitější. Ale zveme do Řezna na čtení české spisovatelky a spisovatele, aktuálně v Řezně běží výstava věnovaná hranici v umění, v jejímž rámci jsou vystavena díla Toyen, Magdaleny Jetelové nebo Křištofa Kintery. Vyšel k ní myslím podařený česko-německý katalog, na němž se centrum Bohemicum podílelo. Takže když se hledá, není o pozitivní impulzy nouze. A samozřejmě i při tom je blízkost a překročitelnost hranice výhodou.

Oblasti, kterou se s kolegy v Řezně intenzivně zabýváte, je teorie výuky češtiny jako cizího jazyka. Jak na tom čeština, ve srovnání s jinými slovanskými jazyky, po této stránce dnes je? Kde vidíte největší vývoj pro toto její studium?

To je možná otázka spíše pro mou kolegyni Kateřinu Šichovou, která je v oblasti výuky češtiny jako cizího jazyka i její teorie aktivnější než já. Já jsem v této oblasti už jen teoretik, přesněji teoretik jazykové akvizice. Z tohoto pohledu bych si to dovilil přeformulovat na teorii výuky češtiny jako cílového jazyka. Tematická čísla časopisů *Naše řeč* a *Brücken*, která aktuálně připravuji, se zabývají češtinou menšin, resp. osvojováním jazyka zděděného. Nejde v nich tedy o cizí jazyk a jeho výuku. Oborově na tom ale,

Je podstatné, aby se člověk i společnost přehnaně neobraceli do minulosti, ale aby měli před očima svou přítomnost a budoucnost. V ní se totiž může mnohé nejen opakovat, ale i udělat lépe, nově a jinak.

Snažíte se tedy přímo do výuky implementovat srovnávací studium firemní komunikace, jednu z oblastí, kterými jste se v Řezně také odborně zabývali?

S ohledem na to, že se propojení výzkumu, výuky a praxe očekává, to samozřejmě v naší výuce nějakou roli hraje, konkrétně v kurzech k jazykové interakci, jazykovému kontaktu, jazykovému managementu i přeshraniční jazykové interakci. Pro část našich studujících je firemní, organizační a institucionální komunikace vítaným výhledem do

Autobus v ulicích Řezna propaguje české umělce

jazykové praxe v interkulturní komunikaci a oblíbeným tématem kvalifikačních prací. Není to ale téma výhradní – ani ve výzkumu, ani ve výuce.

Čeští čtenáři vás budou znát naposledy z knihy *Smrt a zmrtnýchvstání národa. Sen o Slavíně v české literatuře a kultuře. S kulturami vzpomínání, v dnešním (post)nacionálním světě, jste se ovšem*

vyrovnával také mimo tuto práci o utváření „českého nebe“. Jak podle vás dnešní kultura vzpomínání charakterizuje Čechy, ve srovnání třeba s Němci? Je spíše posilou, nebo zátěží?

Mezi vzpomínkovými kulturami v minulosti a přítomnosti jsou samozřejmě světy. V 19. století se vzpomínalo na velké muže jako vzory utváření národa, jejichž dílem a činy se kanonizovaly národní hodnoty a od nichž se odvozovala budoucnost národa. Proniknout do „českého nebe“ nebylo pro Boženu Němcovou ani další ženy

vůbec snadné, i když heroičnost není pro muže v českém Slavíně zrovna charakteristická. To se moc nezměnilo ani v komunistickém pantheonu na cestě do beztrádní společnosti. Změna asi přichází až v roce 1989. Milada Horáková je jednoznačnějším morálním vzorem než Jan Palach. Zvolený příklad naznačuje i rozdíl mezi českými a německými vzpomínkovými kulturami. Ty české se soustředí na vyrovnání s komunismem a hledají a nacházejí pozitivní vzory, i když by asi málokterý rodič chtěl, aby se Palach jeho dětem někdy stal vzorem se vším všudy. Pozitivní národní vzpomínkové kultury ale měly své zádrhly v minulosti a mohou je mít i dnes. V odporu

proti totalitarismu národněsocialistickému a komunistickému, v jejichž komemoraci se někdy zdá, jako by přicházel jen zvenčí, se misí národní a demokratické aspekty. Ve vzpomínkových kulturách tak vzniká prostor, aby se národní nekriticky vidělo jen pozitivně i proto, že zmíněný odpor dává zapomenout na kolaboraci a vlastní podíl na utváření nedemokratických režimů. V centru těch německých vzpomínkových kultur je druhá světová válka a holokaust, národní paměť je tak negativní.

Vzpomínkové kultury v Evropě spojuje to, že se obrací k obětem etnických nebo třídních čistek. V českých a německých vzpomínkových kulturách se toho v tomto směru oproti minulosti hodně změnilo. Ve veřejném i politickém diskurzu tak česká společnost věnuje pozornost obětem vyhnání, německá i sudetoněmecká jeho kontextu. To v době Česko-německé deklarace (1997) nebylo nic samozřejmého. Někdejší pokus o vzájemné odpuštění a dialogické zapomení, které mělo otevírat cestu do budoucnosti, se stal základem dialogického vzpomínání. Na otázku, zda dialog společnosti a jejich příslušníků, které vzpomínka na minulost rozdělovala, není jen idealizací, si ale musí odpovědět každý sám. Sociální rámce, v nichž se kolektivní paměť utváří, mají různý dosah a vzpomínkové kultury jsou tak pluralitní, což je vidět i na tom, že nejsou jen transnacionálně postnacionální, jak to formulujete ve své otázce, ale v částech společnosti i transnacionálně nacionalistické. I proto je podstatné, aby se člověk i společnost přehnaně neobraceli do minulosti, ale aby měli před očima svou přítomnost i budoucnost. V ní se totiž může mnohé nejen opakovat, ale i udělat lépe, nově a jinak. A to je i odpověď na vaši otázku, zda jsou spíše posilou, nebo zátěží. Živá minulost může společnost polarizovat a zatěžovat, ale diskurz o ní může být i očištný a posilující, pokud hledá cestu vpřed.

Rozhovor byl veden korespondenčně. ■